

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת פסחים - פרק עשירי

הלכות קידוש והבדלה

סוגיה לא: גדרי אור הכשר לברכה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה לא: גדרי אור הכשר לברכה

*

רקע

עסקנו בסוגיה הקודמת במהות ברכת הנר, נשלים בסוגיה זו את שאר דיני הנר.

מקורות

- א. גמ' קג: "כי מטא לאבדולי קם שמעיה... מצוה מן המוכחר"
- ב. ר"ן כא. ד"ה כי
- ג. ברכות נג. נג: "ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם עבה... ממילא מברכנא"
- ד. תוס' ברכות נג. ד"ה הא
- תלמידי רבינו יונה ברכות לט: ד"ה לא, כל שמוציאין
- רשב"א ברכות נג. ד"ה תני חדא
- ריטב"א ברכות נג: ד"ה והא דאמרינן דגחלים לוחשות
- ה. רמב"ם הל' שבת פכ"ט הל' כה-כו
- ו. שו"ע סי' רחצ סע' ב-ד, ט-יב, יד-טו, ומשנה ברורה

רשב"א ברכות נג. ד"ה תני חדא

תני חדא אור של כבשן מברך עליו ותני אידך אין מברך עליו ל"ק הא לכתחלה הא לבסוף, פי' רש"י ז"ל אור שעושין בתחלה בכבשן אינו להאיר אלא לשרוף אבנים לסיד, והלכך אין מברכין עליו אבל האור שמדליקין בו לבסוף למרק שריפת אבנים אף הוא עשוי להאיר ולראות בו והלכך מברכין עליו, ורב האי גאון ז"ל פי' בתחלה אין מברכין עליו עד שלא אחז האור ברוב העצים משום דסליק קוטרא ולא צאיל נהורא אבל לבסוף צאית נורא וצאיל נהורא ומברכין עליו.

ריטב"א ברכות נג: ד"ה והא דאמרינן דגחלים לוחשות

והא דאמרינן דגחלים לוחשות מברך עליהן כל שמכניס לתוכן קיסם ודולק מאליו, איירי כשעשויות להאיר, וכיון שהן לוחשות עד שהקיסם דולק מאליו כשלהבת חשיבי ולא כגחלת. והראב"ד ז"ל כתב דכל אור שאינו עשוי לכבוד אף על פי שהוא להיסק ולא להאיר מברכין עליו כל שהוא כשלהבת.

הסבר הסוגיה

אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים, ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים, ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה, ואין מברכין על הנר עד שיארתו לאורו. [משנה ברכות נא:]

המשנה קובעת ארבעה דינים בברכת "בורא מאורי האש": א. אין מברכים על נר של גויים. ב. אין מברכים על נר של מתים. ג. אין מברכים על נר של עבודה זרה. ד. יש ליהנות מאור הנר. האיסור לברך על נר של עבודה זרה ברור ואין צורך להרחיב בו, בדין שאין לברך

על נר של גויים עסקנו בסוגיה הקודמת [עמ' 211-212], ולכן נתמקד בסוגייתנו בדין שאין לברך על נר של מתים ובדין שאין מברכים על נר עד שיאותו לאורו.

הגמ' [ברכות נג.] מסבירה שאין מברכים על נר של מתים מפני שהודלק לכבוד. הגמ' מביאה שתי ברייתות האומרות שמברכים על אור של כבשן ועל אור של תנור וכיריים, ושתי ברייתות האומרות שאין מברכים עליהם, ומתרצת: "הא בתחילה הא בסוף". מפרש רש"י [שם ד"ה ואם לאו] שבתחילה הם הודלקו לבישול בלבד, ובסוף שאורם גדול משתמשים בהם גם לתאורה. בהסבר רש"י מפורש שדין אור כבשן ותנור זהה לדין אור של מתים, ואין מברכים עליו כיוון שמברכים רק על נר שהודלק לתאורה [כך מפרשים גם תלמידי רבינו יונה (שם לט: ד"ה לא) בשם הר"ח].

הרשב"א [ברכות נג. ד"ה תני חדא] מביא הסבר של רב האי גאון שאין מברכים על אור של כבשן ואור של תנור וכיריים בתחילה מפני שהם מעשנים ואורם אינו צלול - משמע שאם אורם צלול מברכים עליהם אף כשאינם מיועדים לתאורה. שיטה מקבילה לזו מובאת בריטב"א [ברכות נג: ד"ה והא דאמרינן דגחלים] בשם הראב"ד: "כל אור שאינו עשוי לכבוד אף על פי שהוא להיסק ולא להאיר מברכין עליו כל שהוא כשלהבת" - מברכים על כל אור שנעשה להנאה, בין להנאת תאורה בין להנאת חימום, ואין מברכים על נר של כבוד שאינו להנאה.

הרמב"ם [הל' שבת פכ"ט הכ"ן] פוסק: "אור של כבשן של תנור ושל כירים לכתחלה לא יברך עליו", משמע שהוא מפרש שכוונת הגמ' באומרה "בתחילה ובסוף" היא שלכתחילה אין מברכים על אור זה ואם בירך בדיעבד ברכתו ברכה. לא ברור אם אין מברכים על אור של כבשן, תנור וכיריים לכתחילה מפני שאינם מיועדים להאיר או מפני שאין אורם צלול, אך ודאי שבדיעבד ניתן לברך גם על אור שאינו מיועד לתאורה.

הגמ' [ברכות נג.] מביאה סתירה בין שתי ברייתות אם מברכים על נר של בית הכנסת ומתרצת "הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב" [רש"י (ד"ה אור של בית הכנסת) מפרש שאם יש אדם חשוב הנר הוא לכבוד ואין מברכים עליו, ותוס' (ד"ה הא) מפרשים שאם יש אדם חשוב הנר לתאורה, וכשאין אדם חשוב הנר לכבוד בית הכנסת]. מביאה הגמ' תירוץ נוסף: "הא והא דאיכא אדם חשוב, ולא קשיא הא דאיכא חזנא הא דליכא חזנא". מסביר רש"י [ד"ה הא והא דאיכא אדם חשוב] שאם יש חזן הנר הודלק גם לתאורה ולכן מברכים עליו. משמע מהסברו שמברכים על נר שהודלק גם לכבוד וגם לתאורה. רבינו יונה [שם לט: ד"ה כל] מוכיח מהדין "כל שמוציאין לפניו [=לפני מת] ביום ובלילה אין מברכים עליו אפילו בלילה", שאף שבליילה הנר משמש גם לתאורה, אין מברכים עליו, זאת אומרת שאין מברכים על נר המשמש גם לכבוד וגם לתאורה¹. לדעת רבינו יונה נר של כבוד מופקע משם נר, ולכן אין מברכים עליו אף כשעשוי

¹ תלמידי רבינו יונה [לט: ד"ה לא] מביאים את פירוש הר"ח, המפרש כרש"י, שמברכים על אור של כבשן בסוף מפני שבאותה שעה הוא עשוי להאיר כדי לראות את הקדרות אם הן מבושלות. ניתן להבין שבאותה שעה האש עשויה להאיר בלבד, אך ניתן להבין שגם העשוי לכבוד מופקע משם נר, ולכן אין מברכים עליו אף כשעשוי גם להאיר, ואילו אש העשויה לבשל אינה מופקעת משם נר, אך יש לה חסרון שאינה עשויה להאיר, וכשעשויה גם להאיר - מברכים עליה.

גם להאיר. לדעת רש"י נר של כבוד אינו מופקע משם נר, וכשהוא עשוי גם לתאורה מברכים עליו².

נחלקו האמוראים [ברכות נג:] בהסבר דין המשנה [שם נא:] שאין מברכים על נר עד שיאותו לאורו. רב יהודה בשם רב אומר: "לא יאותו יאותו ממש אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה ואפילו ברחוק מקום". רבא חולק ולדעתו מברך רק כש"יאותו ממש". רב סובר שברכת "בורא מאורי האש" אינה ברכת הנהנין אלא ברכת השבח, ולכן אין צורך ליהנות מהנר אלא די שיראה נר המפיק אור שניתן ליהנות ממנו. בדעת רבא יש לבאר שמברכים ברכת שבח רק על דבר שאדם נהנה ממנו בפועל.

נחלקו הראשונים בפסק ההלכה. הרי"ף [ברכות לט:], הרמב"ם [הל' שבת פכ"ט הכ"ה] והראב"ד [על הרי"ף] פוסקים כרבא שניתן לברך רק כשנהנה מאור הנר. בעל המאור [לט:]: פוסק כרב, שניתן לברך אף כשעומד רחוק מהנר ואינו יכול ליהנות ממנו.

בפרקנו [קג:]: מתחדש דין נוסף בגרדי נר של הבדלה - מצוה מן המובחר לברך על אבוקה. מסביר הר"ן [כא. ד"ה כין] שכיוון שנוסח הברכה הוא "בורא מאורי האש" על שם ריבוי המאורות שיש באש, לכן מברכים על אבוקה שיש בה ריבוי אור.

סיכום

בגמ' מפורש שאין מברכים על נר של מתים מפני שהוא נר של כבוד. רש"י מפרש שמברכים רק על נר של תאורה, ולכן אין מברכים גם על אש של כבשן, תנור וכיריים. הראב"ד ורשב"א סוברים שניתן לברך על אש של בישול ואפייה.

נחלקו הראשונים אם מברכים על נר שהוא גם לכבוד וגם לתאורה. רבינו יונה אומר שאין מברכים עליו, ומרש"י משמע שמברכים עליו.

האמוראים נחלקו אם מברכים רק על נר שנהנים ממנו בפועל או שניתן לברך על אור שניתן ליהנות מאורו, אף כשרחוקים ממנו. הרי"ף והרמב"ם פוסקים כדעה הראשונה, ובעל המאור פוסק כדעה השנייה.

הלכה

השו"ע [סי' רחצ סע' ג-ד] פוסק שמברכים על הנר רק כשעומד קרוב אליו במקום שיכול להכיר בין שני סוגי מטבעות, ומביא את המנהג להסתכל בצפורניים.

השו"ע [סע' י] פוסק כרש"י שמברכים רק על נר של תאורה ואין מברכים על אש העשויה לחימום ולבישול. המשנה ברורה [סקל"ג] פוסק כרבינו יונה שאין מברכים על נר העשוי גם לכבוד וגם לתאורה.

² צ"ע כיצד רש"י מיישב את ראיית תלמידי רבינו יונה, ועיין רש"י ד"ה כל. על רבינו יונה לא קשה מדין חזן, מפני שהוא יכול לגרוס כגרסת ר"ח [מובא בהגהות הגר"א אות א] או לפרש כפירוש הרמב"ם [הל' שבת פכ"ט הכ"ו].